

KÜRESELLEŞEN EKONOMİLERDE YAŞANAN BANKACILIK KRİZLERİ'NİN ANATOMİSİ

Levent ÇİNKO* – Rengin AK*

ÖZET

Son yıllarda küreselleşme ve bilgi teknolojisinde yaşanan gelişmeler doğrultusunda, finansal sektördeki kontrolsüz ve denetimsiz büyüme, bütün dünyayı etkileyen bir krize neden olmuştur. Makroekonomik istikrarın sağlanmasında, finansal piyasa ile reel sektör arasında önemli bir köprü görevi gören bankacılık sektöründe yaşanan krizler doğal olarak kaynak aktarılan reel sektörü de derinden etkilemiştir. Son yıllarda reel sektörde yaşanan düşüşlerin şirketlerin yatırımlarını etkilemesi, finansal krizin hızla ekonomik krize dönüşerek büyümede yavaşlamaya yol açması, bankacılık sektörünü olumsuz etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık krizleri, dolarizasyon, açık pozisyon.

Abstract

Uncontrollable growth in financial sector has triggered by developments in globalization and information technology in recent years, caused the crisis that influenced overall world. The crises in

* Dr.Öğretim Görevlisi, Marmara Üniversitesi, İktisat Bölümü, leventcinko@marmara.edu.tr

* Yrd.Doç.Dr.,Öğretim Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İktisat Bölümü, renginak@yyu.edu.tr

the banking sector, which is the connection between financial market and real sector has important role in securing financial stability, have naturally affected the real sector deeply. Lately the downtrend in the real sector has affected investments of the companies and alteration of financial crises into economic crises has caused slowdown in economic growth both of which have negative effects on financial sector.

Key words: Banking crises, dollarization, short position.

1. Giriş

Bankacılık sektörü üretim faaliyetlerinin sürekliliği açısından yaşamsal bir role sahiptir. Bankalar iktisadi birimlerin tasarruf fazlalarını toplayıp reel sektöre kredi şeklinde aktararak yatırım harcamalarını finanse ederler. Banka kredileri ile yatırım harcamaları arasındaki ilişki banka kredi kanalı olarak ifade edilen parasal aktarım kanalı ile çalışır.

Söz konusu kanalın işleyişi zaman zaman işsel ve dışsal şoklara bağlı olarak etkili bir şekilde işlemeyebilir. Bankacılık krizleri kredi kanalının işleyişini etkileyen önemli bir problemdir.

1980'ler ve sonrasında ortaya çıkan 30 büyük bankacılık krizinin pek çoğu gelişmekte olan ülkelerde meydana gelmiştir. 1980'lerin sonları ve 1990'ların başında kriz yaşayan üç kuzey ülkesi; Norveç, Finlandiya ve İsveç bu ülkelere istisna oluşturmaktadır. İsveç'in, 1980'lerdeki ekonomiyi serbestleştirme çabaları, krize girdiği sırada uygulamada olan sabit kur rejimi, işsizlikle mücadelesi, vergi reformu ve kriz sonrası enflasyon hedeflemesi gibi uygulamalarıyla araştırmacılar için incelenmeye değer bir örnek oluşturmuş ve İsveç'te bankacılık krizinin nedenleri ve sonuçları üzerine muhtelif makaleler yazılmıştır.¹

İsveç'teki bankacılık krizi Avrupa'da yaşanan döviz kuru mekanizma krizi ile eşzamanlı olarak ortaya çıkmıştır. 1992 yılının yaz ayında ise kriz yüksek enflasyon ve birbirini takip eden devalüasyonla-

¹ Aydın, (2002) s.2.

rın yaşandığı İsveç'e de sıçramıştır. Faiz oranları biraz daha yükselmiş, pek çok banka müşterisi zor duruma düşerken, uluslararası finansal piyasalara bağlı olarak çalışan, aldığı borçların %40'ı yabancı para cinsinden olan İsveç bankalarının uluslararası finansmanı tehdit altına girmiş, artan kriz sinyalleri ile kredi vadeleri kısalmıştır.²

Bu çalışmada, küreselleşen dünyada yaşanan bankacılık krizleri incelenecektir. Çalışmada kavramsal çerçeve, sektördeki riskler ve bankacılık krizlerinin nedenleri ele alındıktan sonra krizlerin iktisadi yansımaları üzerinde durulacak ve bazı alternatif önerilere yer verilecektir.

2. Kavramsal Çerçeve

Bankacılık sektöründe yaşanan krizler genellikle, banka iflasları, banka yetersizlikleri veya kamu müdahalesi sonucunda ortaya çıkar. Ayrıca devletin bankalara yaptığı müdahale ve kamu bankalarının durumu da haksız rekabete sebep olmuştur. Finans sektöründeki haksız rekabet, krizlere zemin hazırlamakta ve bu durum reel ekonomiyi de etkileyerek bankacılık krizi finansal krize dönüştürebilmektedir.

Diğer yandan piyasalarda ve bankacılık sektöründe yaşanan döviz krizi de bankacılık krizlerine yol açabilmektedir. Bankacılık sektörünün krize girmesinin ekonomiye maliyeti, bankaların işlevini yerine getirememesi olarak söylenebilir. Ayrıca, banka kredilerinin geri ödenmemesi durumunda; bankalar piyasaya verdikleri kredileri kısma ve geri çağırma yoluna gitmektedirler. Her iki durumda da reel sektördeki yatırım ve üretim azalacağından piyasa daralma sürecine girecektir.

Bankacılık sektörü, makroekonomik istikrarın sağlanmasında ve finansal piyasa ile reel sektör arasında önemli bir köprü görevi görmektedir. Dolayısıyla bankacılık sektörü finansal piyasaların gelişmesi açısından büyük sorumluluğa sahiptir.

Yüksek oranlı enflasyon dönemlerinde bankacılık sektörü, son derece ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Enflasyon dönem-

² Aydın, (2002) s.7.

lerinde bankaların nominal olarak artmış görünen karları, gerçekte (reel olarak) azalmakta ve öz kaynaklarının reel büyüklüğü düşmektedir. Enflasyonist koşullar, bankaların kaynak maliyetlerini ve işletme giderlerini artırmakta, yükselen kaynak maliyetlerinin etkisiyle artan kredi faizleri, özellikle düşük riskli plasman olanaklarını daraltmaktadır.³

Hızlı enflasyon dönemlerinde bankacılık sektörünü etkileyen diğer önemli bir sorun ise problemlili kredilerin artmasıdır. Özellikle artan faiz yükü, banka alacaklarının tahsilini sınırlandırıcı bir etki yaratmaktadır. Vadesinde ödenmeyen alacaklar banka kaynaklarının akışkanlığını azalttığı gibi kaynak maliyetinin artması sonucunu da vermektedir. Dolayısıyla enflasyonun aşağı çekilmesi ile hem banka kredileri donmuş karakterinden kurtulacak, hem de tahsili gecikmiş alacakların kaynak maliyetine yansıyan yükü azalmış olacaktır. Bankaların ise takipteki alacaklarını teminat yönünden güçlendirmesi, yeni risklerin oluşmaması için de gereken tedbirleri alması gerekmektedir.⁴

Enflasyonist dönemlerde bankaların, kaynaklarının büyük bir kısmını reel getirinin yüksek olması ve riskin olmaması yüzünden kredi olarak kullanılabilecekleri fonları menkul değerler ve devlet iç borçlanma senetlerine plase etmeleri sektörün işleyişini etkilemektedir.

Gelişmiş ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde, istikrarlı bir kalkınma ve gelişmenin en önemli koşullarından biri, sağlıklı ve verimli çalışan kurumlardan oluşan bir finansal yapının gelişmesi ve bir bütün olarak iyi örgütlenmiş şekliyle yerleşmesidir. Bu yapının oluşturulamaması, tasarrufların uygun maliyetle ve ülke koşullarına uygun biçimde yatırımlara kanalize edilmesini önleyecek tarzda kısa vadeli, yüzeysel ve spekülatif amaçlar taşıyan ekonomik faaliyetlerin teşvik edilmesini sağlayarak, makroekonomik istikrarsızlığa neden olacak gelişmelerden kaçınmak gerekmektedir.⁵

³ Parasız, (2000) s.125.

⁴ Parasız, (2000) s.126.

⁵ Duman, (2004) s.57.

Bankacılık krizi, bir bankanın ya da bazı bankaların likidite yetersizliği dolayısıyla ödeme sıkıntısı içine girmeleri ve mevduat sahiplerinin bankaya hücum etmeleri (*banka tahaccümü*) durumunda ortaya çıkar. Bu durumda bir yandan banka yönetimleri panik sonucu, zararına varlık satışı yapmak zorunda kalabilirler; diğer yandan mevduat sahipleri panik sonucu bankadan paralarını çekmek için hemen harekete geçerler.⁶

Bankacılık krizleri genellikle ekonomik faaliyetlerde bir gerileme ve ekonomik büyümedeki bir gerileme ile eşzamanlı olarak ortaya çıkar. Bu nedenle banka krizleri ile üretim arasındaki nedensellik ilişkisini tespit etmek ve banka krizlerinin reel etkisini ayırtmak kolay değildir. Bankacılık krizleri iki kanalla üretim ve milli geliri etkiler. Birincisi, bankacılık krizi para stokunda beklenmedik bir daralma yaratarak ekonomik bir durgunluğa yol açar (para kanalı). İkinci olarak da, zayıflayan bankacılık sisteminin, hem bazı bankalar piyasadan çekildiği hem de mevcut bankalar sermaye baskısı altında kaldıkları için, kredi arzı azalır. Kredi arzının daralması hane halklarının ve işletmelerin harcamalarının azalmasına dolayısıyla da üretimin daralmasına yol açar.⁷ Büyüme dönemlerinde banka kredileri artarken, küçülme durumlarında da banka kredileri azalmaktadır. Bankaların asli işlevlerini yapamaz hale gelmeleri veya topladıkları mevduatları reel sektör yerine menkul kıymet veya kamu kağıtlarında değerlendirmeleri sonucu yaşanan herhangi bir olumsuz durumda, olası mevduat çekiliş taleplerine cevap verebilmek ve karşılayabilmek için sahip oldukları varlıkları elden çıkarmak isterler. Yeni mevduat alabilmek için daha yüksek faiz oranı uygulanması maliyetlere yansımaktır. Mevduat sahiplerinin paralarını çekemeyecekleri korkusuna kapılarak bankalara hücum etmeleri, bankacılık sektörünü tehdit eden önemli bir risk unsurudur.

Literatürde bankacılık krizleri konusunda ifade edilen görüşleri şöyle özetleyebiliriz; Bankacılık krizlerinin rassal bir olay olduğu ve reel ekonomide değişmelerle herhangi bir bağlantısının olmadığıdır. Bankacılık krizleri Diamond ve Dybvig (1983);'in ortaya koyduğu

⁶ Aktan ve Şen, (2002) s.3.

⁷ Esen (2005) s. 4-5.

modelde ifade ettiği gibi, kendi kendini besleyen beklentilerden doğmaktadır. Modelde iki olası denge söz konusu olmaktadır. İlk dengede, bir mevduat sahibinin bankacılık krizlerinin olabileceğini, diğer mevduat sahiplerinin ise likit fonları elde etme çabası içinde olacaklarını düşünebilecekleri ifade edilmektedir. Burada optimal strateji, mevduat sahiplerinin sahip oldukları likit varlıkları ani bir şekilde çekmek istemeleri şeklinde sonuçlanmaktadır (banka paniği). Mevduata yönelik spekülasyon saldırı, bankaların likit fonlarının tükenmesini sağlayacaktır. Diğer alternatif denge ise, bankalara yönelik ani mevduat çekilişinin ortaya çıkmayacağına ve likidite taleplerinin karşılanmasında yeterli fonların bulunabileceği düşüncesinden dolayı herhangi bir krizin olası olmayacağına yöneliktir. Ancak Gorton'un da ifade ettiği gibi, bu yaklaşım kavramsal olarak mantıklı görülse de, çoklu denge modellerinin geçmişteki verilerle bağlantılı olarak desteklenmesinden dolayı oldukça zayıf görülmektedir.⁸

Bankacılık sisteminin ekonomide önemli bir fonksiyonu bulunmaktadır; tasarruf fazlası olan birimlerden tasarruf açığı olan birimlere yatırımlarının finanse edilmesi için fonların mobilize edilmesini sağlamaktadır. Bankalar, bunu etkin bir şekilde yaparak büyümeye katkıda bulunmaktadırlar. Bankalar, aracılık görevini yerine getirirken, farklı risklerin dağıtılmasını ve sigortalanmasını sağlayan enstrümanlar sunmaktadırlar. Bu şekilde ekonomideki birimlerin üretken aktivitelerde yoğunlaşmalarına ve finansal kaynaklardan etkin bir şekilde faydalanmalarına imkan tanımaktadırlar.⁹

Bankacılık krizi, finans sistemi likidite özelliğini kaybedince ve borçlarını ödeyemez hale gelince gerçekleşmektedir. Bu tür krizler banka paniklerini, kapanmalarını, bankaların birleşmesini, ele geçirmeleri veya devletin bankacılık sistemine veya bir grup bankaya büyük ölçekte yol göstermesini içermektedir.¹⁰

Uluslararası finans sisteminde mal ve hizmet ticaretinin aksine finansal aracılık hizmetlerinin ticareti sanayileşmiş ülkeler tarafından

⁸ De Bandt and Hartmann, (2000) s.19; Diamond and Rajan, (2001) s.322; Altıntaş, (2004) s.42.

⁹ Zavala, (1999) s. 35-36.

¹⁰ Zavala, (1999) s. 38.

yapılmaktadır. Bütün gelişmekte olan ÷lkeler finans hizmetlerinin net ithalatçısı, gelişmiş ÷lkeler ise finans hizmetlerinin net ihracatçısı durumundadır. Aynı zamanda, gelişmekte olan ÷lkelerin çoğu gelişmiş ÷lkeler tarafından sağlanan doğrudan yabancı yatırımın ve portföy yatırımının alıcısı konumundadır. Dolayısıyla, finans hizmetlerinin ticaretini ve sermaye hesabı işlemlerini yürüten kural ve düzenlemeler iyi belirlenmemiştir. IMF borç ödemede kısmen nihai mercii (quasi-lender of last resort) gibi davranmakta ve gelişmiş ÷lkelere bağlı olarak çalışmaktadır. Bütün bu uluslararası finans sisteminin özelliklerinden dolayı, finans hizmetlerinin ve aktiflerin ticareti tek taraflı ve gelişmekte olan ÷lkelerin aleyhine olmaktadır.¹¹

Yapıldığı düşün÷len en büyük genel hata, bankacılığın diğer sektörlerden ayrı olduğuna inanılması ve kamu politikasının amaçları için özel olarak kullanılmasıdır. Bu, hükümet güvenliğinin evrensel olarak kabul÷nün, çözmeye niyetlendikleri soruna katkıda bulunan, iyilikten çok zararı dokunan ve maalesef birçok bölümü çok zayıf tasarlanmış olan bankalardan geçmesiyle sonuçlanır. Gelecekte benzer bankacılık sorunlarından kaçmak, bankacılığın bir işletme olarak algılanmasını ve banka başarısızlıklarının anlaşılmasını ve güvenli ağların tasarımını gerektirir.¹²

Demirgüç-Kunt ve Detragiache (1998); 53 ÷lkenin katıldığı, 1980-1995 dönemlerini kapsayan bankacılık krizleri ve finansal liberalizasyon arasındaki ampirik ilişkinin analizi konulu çalışmalarında, bankacılık krizlerinin liberalleşmiş finansal sistemlerde daha çok meydana geldiğini göstermişlerdir. Fakat kurumsal yapı güçlü olduğunda finansal liberalizasyonun bankacılık sektörünün kırılganlığı üzerinde etkisinin düşük olduğu bilinmektedir. Özellikle, yasal sürecin etkin işleyişi ve denetimi, kurumsal karakteristikle ilişkilendirilir. Bankanın marka değerlerinin belirlenmesinde finansal liberalizasyon sonrasında ortaya çıkan bankacılık krizleri, finansal yapının güçlü olması ve büyümesi, kurumsallığı ve yasal prosedürlerin etkin işleminin büyük önem taşıdığı açıklanmaktadır. Ancak makroekonomik istikrar sağlansa bile basiretli düzenlemelerin ve

¹¹ Park and Wang, (2001) s.16.

¹² Kaufman, (1997) s. 56.

denetlemelerin tam anlamıyla uygulanmadığı durumlarda da finansal liberalizasyon ön plana çıkmaktadır.

Tablo1. Dünyada Bankacılık Krizleri ve Üretim Kayıpları

	Kriz Tarihi ^a	Süre/Yıllar ^a		Gap1 (%) ^b	Gap2 (%) ^c	Gap3 (%) ^c	Döviz Krizlerinin Varlığı
Gelir Düzeyi Yüksek Ülkeler							
Avustralya	1989-90	2	(0)	0.0 ^d	-1.4	0.0	Hayır
Kanada	1983-85	3	(0)	0.0 ^d	-10.5	0.0	Hayır
Danimarka	1987-92	6	(7)	22.3	31.9	47.5	Hayır
Finlandiya	1991-93	3	(3)	22.4	44.9	24.6	Evet
Fransa	1994-95	2	(0)	0.0 ^d	0.7	0.0	Hayır
Hong Kong	1982-83	2	(4)	23.1	9.8	-	Hayır
Hong Kong	1983-86	4	(1)	1.1	4.3	-	Hayır
Hong Kong	1998	1	(1)	9.6	9.0	-	Hayır
İtalya	1990-95	6	(9)	18.2	24.6	36.1	Evet
Japonya	1992-98	7	(7)	24.1	71.7	30.7	Hayır
Kore	1997- ^e	-	-	16.7	12.8	15.7	Evet
Yeni Zelanda	1987-90	4	(6)	16.0	16.3	4.5	Hayır
Norveç	1988-92	5	(6)	9.8	27.1	11.2	Hayır
İspanya	1977-85	9	(9)	15.1	122.2	-	Evet
İsveç	1991	1	(3)	11.8	3.8	2.5	Evet
İngiltere	1974-76	3	(13)	34.6	26.5	31.1	Hayır
ABD	1984-91	8	(0)	0.0 ^d	-41.9	56.0	Hayır
Ortalama		4.1	(4.3)	13.2	20.7	-	
Gelir Düzeyi Orta ve Düşük Ülkeler							
Arjantin	1980-82	3	(3)	20.7	25.9		Evet
Arjantin	1985	1	(1)	7.9	7.1		Hayır
Arjantin	1989-90	2	(2)	14.0	16.1		Evet
Arjantin	1995	1	(2)	11.4	5.8		Hayır
Bolivya	1986-87	2	(1)	0.6	0.4		Hayır
Bolivya	1994 ^e	-	(0)	0.0 ^d	-26.8		Hayır
Brezilya	1994-96	3	(0)	0.0 ^d	-12.7		Hayır
Şili	1981-83	3	(8)	41.4	24.3		Evet
Kolombiya	1982-87	6	(4)	6.7	31.4		Evet
Mısır	1991-95	5	(6)	10.0	22.8		Hayır
El Salvador	1989	1	(1)	0.6	-1.3		Hayır
Gana	1982-89	8	(1)	5.5	-47.4		Evet
Hindistan	1993- ^e	-	(0)	0.0 ^d	-41.1		Hayır
Endonezya	1994	1	(0)	0.0 ^d	-2.2		Hayır
Endonezya	1997- ^e	-	-	24.5	20.1		Evet
Madagaskar	1988	1	(0)	0.0 ^d	-3.1		Hayır
Malezya	1985-88	4	(3)	14.5	39.2		Hayır
Meksika	1981-82	2	(18)	110.4	-0.2	12	Evet
Meksika	1994-95	2	(1)	9.5	5.4		Evet
Nijerya	1997	1	(0)	0.0 ^d	0.1		Hayır

Peru	1983-90	8	(1)	12.5	94.0		Evet
Filipinler	1981-87	7	(7)	35.2	111.7		Evet
Sri Lanka	1989-93	5	(1)	0.6	-10.0		Hayır
Tayland	1983-87	5	(0)	0.0 ^d	-2.8		Hayır
Tayland	1997- ^e	-	-	25.9	28.1		Evet
Türkiye	1994	1	(1)	10.4	9.2	10.1	Evet
Uruguay	1981-84	4	(5)	42.0	64.1		Evet
Venezüella	1980-83	4	(6)	27.6	52.2		Hayır
Venezüella	1994-95	2	(3)	14.7	10.6		Evet
Zimbabve	1995- ^e	-	(1)	0.4	-3.3		Evet
Ortalama		3.3	(2.8)	15.0	13.9		
Ortalama Tüm Ülkeler		3.6	(3.3)	14.4	16.4		
İkiz Krizlerin yaşandığı Ülkeler	-	4.2	-	23.1	29.9	-	-
Sadece bankacılık Krizlerin Yaşandığı Ülkeler	-	3.2	-	7.9	6.3	-	-

Kaynak: Hoggarth, Glenn., Reis, Ricardo and Saporta, Victoria, Costs of banking system instability: Some empirical evidence, Journal of Banking & Finance 26 (2002),pp. 839-840.

Not: Koyu renkte gösterilen ülkelerdeki krizler Barth ve diğerleri (2000) tarafından sistemik kriz olarak tanımlanmıştır.

a. Caprio ve Klingebiel (1999)'in kriz tanımı, parantezdeki rakamlar, hasıla artışı trend'e yönelince krizin bittiğini farzeder.

b. IMF (1998) metodu: Kriz dönemi boyunca gerçek hasıla ile trend arasındaki kümülatif fark büyür. Trend, krizin ilk üç yılındaki hasıladaki artışın aritmetik ortalamasıdır. Hasıla artışı trende yöneldiğinde kriz sona erer.

c. Caprio ve Klingebiel (1999)'in tanımına göre, krizin başlangıcı ve sonu, hasılanın gerçek seviyesi ile trend arasındaki kümülatif farktır. Potansiyel hasıla yolu GAP2 krizinden önceki on yılı içine alan Hodrick- Prescott Filter'ine dayanılır. Ülke raporlarında listelenen OECD GSYİH büyüme tahminleri krizin başlangıcının bir yıl öncesini verir. İki durumda, Japonya ve Meksika ülke raporları bütün kriz dönemini kapsayan öngörülerini verir. Diğer bütün durumlarda ülke raporları, iki yıllık öngörüler verir. Bu durumda, krizin son yılı için potansiyel hasıla yolu krizin ikinci yılı için OECD öngörüsüne eşit olur.

d. Avustralya, Kanada, Fransa, ABD, Bolivya (1994-), Brezilya, Hindistan, Endonezya (1994), Madagaskar, Nijerya ve Tayland (1983-1987)' ta krizin ilk yıllarında, gerçek büyüme oranı trende yönelmiştir.

e. Krizin henüz sona ermediği – GAP1'deki Kore, Endonezya, Tayland ve ilave olarak GAP2'deki Bolivya, Hindistan ve Zimbabve'de - maliyetler 1998 ve üzeri yılları ölçer.

Gelir düzeyi yüksek 17 ülkede ortalama kriz süresi 4,1 yıl iken, gelir düzeyi orta ve düşük 30 Ülkede ise 3,3 yıl olduğu görülmektedir. Bu durum bize krizin yalnızca gelişmekte olan ülkeler için geçerli olmadığını aksine gelişmekte olan ülkelerde daha uzun ve etkili olduğunu göstermektedir.

3. Bankacılık Krizini Doğuran Nedenler

Dünyada son yıllarda ortaya çıkan bankacılık krizleri, sadece gelişmekte olan ve piyasa ekonomisine geçiş sürecindeki ülkelerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda sanayileşmiş ülkelerde de gözlenmiştir. Bankacılık krizleri, hane halkı ve şirketlerin faaliyetlerini sınırlandırmakta, yatırımların ve tüketimin azalmasını hızlandırmakta, finansal sektörün kredi ve ödemeler sisteminin sağlıklı bir şekilde işlemesini engellemektedir. Ayrıca, sermayenin yurt dışına kaçışını hızlandırdığından, özellikle bankalar gibi finansal kurumlara olan güvenin yok olmasına neden olmaktadır. Bankacılık sistemine duyulan güven eksikliği ve zayıf bankacılık sisteminin varlığı, bankaların zamanla başarısız olmasına neden olurken, sermayesi zayıf olan bankalara da fonlarını genişletme fırsatı vermemektedir. Sonuçta bankacılık kredilerinde azalma kaçınılmaz olmakta; banka kredilerindeki daralma ise, diğer kesimlerin sermayelerini küçülterek, firmalar ve hane halklarının yatırım ve tüketimlerini azaltmaktadır.¹³

Bankacılık sektörünün mali fonksiyonlarını etkin olarak yerine getirememesinin temel faktörleri¹⁴;

¹³ Demirgüç-Kunt and Detragiache,(1998) s.81.

¹⁴ BDDK, (2002) s.3-4.

1. Makroekonomik istikrarsızlık,
2. Yüksek kamu kesimi açıkları,
3. Kamu Bankalarının sistemi çarpıtıcı etkileri,
4. Risk algılama ve yönetiminin zayıflaması şeklinde sıralanabilir.

Bu sürecin sonucu olarak, Türk Bankacılık Sistemi aşağıda sıralanan yapısal zayıflıklarla karşı karşıya kalmıştır.¹⁵

5. Öz kaynak yetersizliği,
6. Kamu ölçekli ve parçalı bankacılık yapısı,
7. Zayıf aktif kalitesi (kredi yoğunlaşması, grup bankacılığı ve risklerinin yoğunluğu, kredi ve karşılıklar arasındaki uyumsuzluk),
8. Piyasadaki risklere aşırı duyarlılık ve kırılganlık, (vade uyumsuzluğu, açık pozisyon)
9. Yetersiz iç kontrol, risk yönetimi ve kuramsal yönetim,
10. Saydamlık eksikliği, gibi yetersizliklerin bankacılık sektörünün krizde önemli rol üstlenmesine neden olduğu belirtilmektedir.

Bankacılık krizlerini ampirik olarak tanımlamak, kısmen problemin doğasından ve kısmen de ilgili veri eksikliğinden dolayı oldukça güçtür. Banka mevduatlarındaki veriler birçok ülkede hali hazırda bulunmasına rağmen ve bunlar bankaların işleyişleriyle ilgili krizleri tanımlamada kullanılabilirken, son yıllardaki birçok temel bankacılık problemi bankaların bilançolarının yükümlülükler tarafından kaynaklanmamıştır. Bu yüzden, sanayileşmiş ülkeler arasında, ne 1980'lerin sonu 1990'ların başında Finlandiya, Norveç ve İsveç'teki bankacılık krizleri ne de İspanya gibi diğer birçok ülkede daha önceki bankacılık problemleri, Japonya'daki son dönem bankacılık sorunları mevduat işleyişleriyle ilişkilendirilmemişlerdir. Gelişmekte olan ülkeler arasında, geniş mevduat geri çekmeleri ve

¹⁵ BDDK, (2002) s.4.

mevduat işleyişleri daha sık görülmeye başlanmıştır. Örneğin, Arjantin, Filipinler, Tayland, Türkiye, Uruguay ve Venezüella'daki 1980 ve 1990'lardaki bankacılık krizleri bankaların işleyişleriyle ilişkilendirilmişlerdir. Bankalar arası mevduat sözleşmelerinin yenilenmesindeki başarısızlık, Kore'deki gibi, bankacılık sisteminin işleyişlerinde benzer sorunlara neden olabilir. Büyük oranlı mevduatın örnekleri, Endonezya'daki son finansal krizde olduğu gibi, bilançonun varlıklarındaki problemlerden kurun değerinin korunup korunamayacağı belirsizliğini izler. Genel olarak, bankacılık sisteminin işleyişleri bankacılık problemlerinin nedeninden çok sonucudurlar. Bankacılık krizleri genellikle bankaların bilançolarının varlıklarının niteliğindeki genel bozulmadan kaynaklanır. Bu, banka portföyünde kullanılmayan kredi hisseleri, hisse fiyatları ve gayrimenkullerdeki geniş fiyat dalgalanmaları ve işletmelerin iflas göstergeleri gibi değişkenlerin krizin bir bölümünü tanımlamak için kullanılabileceğini ima eden göstergelerdir. Finansal kurumlara kriz sonra hükümetin el koyması, kapatması, başka finansal kurumlarla birleşmesi ve devredilmesi gibi önlemler birçok finansal kriz örneği gibi tarihsel süreç içerisinde araştırmacılar tarafından incelenmiştir.¹⁶

Bankacılık krizlerinin nedenlerini aşağıdaki şekilde ele alabiliriz.

3.1. Dolarizasyon ve Açık Pozisyon

Günümüz iktisat literatüründe kısmi dolarizasyon, para talebi dinamikleri ile, özellikle de dolarizasyon ve enflasyon arasındaki ilişki çerçevesinde "para ikamesi" kavramı olarak ilişkilendirilmiştir. Bu kapsamda dolarizasyon ya da zaman zaman aynı anlamda kullanılan para ikamesi, ödeme ve hesap birimi olarak işlemlerde yabancı para cinsinden varlıkların kullanılmasıdır.¹⁷

Öte yandan, özellikle gelişmekte olan piyasalarda yakın geçmişte sıkça yaşanan bankacılık krizleri, iktisat yazınına varlık dolarizasyonunun yanı sıra "yükümlülük dolarizasyonu" kavramını da eklemiştir. Yükümlülük dolarizasyonu; ülkedeki bankacılık ve

¹⁶ IMF, (1998) s.76.

¹⁷ Serdengeçti, (2005) s.3.

kamu kesimi dahil olmak üzere tüm ekonomik birimlerin, yabancı para cinsinden büyük miktarda yükümlülüklerinin bulunmasıdır.¹⁸

Calvo ve Vegh (1992);'e göre "dolarizasyon" ulusal paranın "hesap birimi" olma ve "değer saklama" fonksiyonlarının yabancı para tarafından ele geçirilmesidir. Para ikamesi ise yabancı paranın "değişim aracı" olarak kullanılmasıdır. Bu durumda para ikamesi dolarizasyonun son aşamasıdır.

Benzer bir ayrımı Calvo (1999);'da ortaya koyar ve dolarizasyonu kısmi ve tam dolarizasyon olmak üzere ikiye ayırır. Kısmen dolarizasyon, yabancı paranın ulusal paranın üç klasik fonksiyonundan birini üstlenmesi ile oluşmaktadır. Dolayısıyla Arjantin, Peru, Bolivya ve Türkiye gibi ülkelerde gözlemlenen dolarizasyon kısmi dolarizasyondur. Tam dolarizasyonda ise Panamada olduğu gibi, yabancı para resmi ödemelerde ve maaşlarda ulusal paranın yanında resmi olarak kullanılabilir.

Bankalar, döviz kurlarında yaşanan ani değişikliklerden dolayı da zarara uğrama riskleri bulunmaktadır. Bankaların kriz zamanında, açık pozisyonda yakalanmaları döviz cinsinden borçlarının artmış olduğunu göstermektedir. Böylece, bankaların ödemekle yükümlü oldukları borçları da kendiliğinden artmış olacaktır.

3.2. Uluslararası Faiz Oranlarındaki Dalgalanmalar

Uluslararası faiz oranlarındaki dalgalanmalar, gelişmekte olan ülkelerin fon maliyetini etkilemekte ve yatırımların nispi önemini de değiştirmektedir. Uluslararası faiz oranlarındaki hareketler, ülkelere giren özel sermaye hareketlerindeki artışta dalgalanmaya neden olmaktadır. Ülkeye giren yabancı sermaye girişlerinin yeterince sterilize edilmemesi, banka mevduatlarını aşırı ölçüde yükseltmekte ve bankaların mevduatlarının daha az güvenilir krediler şeklinde kullanımına neden olmaktadır. Örneğin, Güney Doğu Asya Krizi'nde ülkeye giren yabancı sermayenin açık piyasa işlemleriyle yeterince emilmemesi, bankaların ödünç verilebilir fonlarının riskli yatırımlara

¹⁸ Serdengeçti, (2005) s.3.

yöneltmesini sağlamıştır. Genişleme süreci sona erdiğinde ise, istikrarsızlık kaynakları finansal sistemi olumsuz yönde etkilemeye başlamaktadır. Güven kaybı sonucunda sermaye hareketlerinin beklenmedik şekilde ülkeyi terk etmesi ve banka mevduatlarında ani çekilişler, bankaların varlıklarının zarar görmesine neden olacaktır. Reel döviz kurlarındaki volatilité, bankaların yükümlülükleri ve varlıkları arasında döviz kuru ve vade uyumsuzluğu olduğunda bankalar üzerinde doğrudan etkiye neden olurken; kredi talep eden banka müşterilerinde dolaylı olarak büyük kayıplara yol açmaktadır. Yapılan birçok araştırmada enflasyon oranındaki yüksek değişkenliğin, reel döviz kurundaki artışın ve devalüasyon riskinin bankaların yükümlülüklerini artıracığından kırılganlığa neden olacağını ifade edilmektedir.¹⁹

3.3. Sermaye Akımlarındaki Ani Durmalar

Ülke faiz oranlarındaki artışın sonucunda karlılığın azalması ve ülkeye duyulan güvenin kaybolması sonucunda beklenmedik bir şekilde sermaye çıkışı yaşanabilir. Ani mevduat çekilişleri bankaların karşı karşıya kaldığı en önemli problemlerden biridir.

Gelişmekte olan ülkelerde sermaye akımlarındaki ani durmaları inceleyen teorik modelleri, genellikle uluslararası sermaye piyasalarındaki aksaklıklara ilişkin iki varsayım üzerine kurulmaktadır. Bu varsayımlardan birincisi, piyasada borçluların borçlanma kısıtlarına tabi olmalarıdır. İkincisi ise, piyasada eksik bilgiden kaynaklanan bilgi maliyetinin olması ve borçlunun bir risk primi ile karşılaşmasıdır.²⁰

¹⁹ Kaminsky and Reinhart, (1998)s. 447, Mishkin, (2000) s.11-12, Altıntaş, (2004) s.46.

²⁰ Varlık, (2006) s.79.

Tablo 2. Ani Durmaların, Para Krizlerinin ve Bankacılık Krizlerinin Tarihleri

	Ani Durmalar	Para Krizleri	Bankacılık Krizleri
Meksika	1994:Q*4- 1995:Q*4	Aralık 1994-Kasım 1995	Aralık 1995-Aralık 1996 Şubat 1999-Şubat 2000
Arjantin	1995:Q1-1995:Q3 2001:Q1-2002:Q3	Mart 1995 Temmuz 2001-Ocak 2003	Eylül 2001-Ağustos 2004
Tayland	1997:Q2-1998:Q3	Mayıs 1997-Temmuz 1998	Temmuz 1998-Ocak 2002
Kore	1997: Q4- 1998:Q3 2001:Q1-2001:Q3	Aralık1997-Temmuz 1998	Temmuz 1998-Şubat 1999 Mart 2004-Eylül 2005
Türkiye	1994:Q3-1995:Q1 1998:Q3-1999:Q3 2001:Q2-2002:Q2	Şubat 1994-Aralık 1994 Şubat 2001-Ekim 2001	Mayıs 1994-Nisan 1995 Temmuz 2000-Şubat 2003

Kaynak: Cemil Varlık, Gelişmekte Olan Ülkelerde Sermaye Akımlarındaki Ani Durmalar ve Makroekonomik Etkiler, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2006, Bahar, Cilt:3, Yıl:2, Sayı:1, 3, s.83.

*Sermaye akımlarındaki ani durma tarihleri üç aylık, para krizi ve bankacılık krizi tarihleri ise aylık veriler kullanılarak belirlenmiştir.

Goldstein ve Turner (1996); bankacılık krizlerinin ortaya çıkmasında neden olan faktörleri sıralamıştır. Bu faktörleri şöyle sayabiliriz. Dışsal ve içsel makroekonomik değişkenlerdeki oynaklık, vade ve kur uyumsuzluğuna bağlı olarak banka yükümlülüklerindeki artış, kredilerde ve sermaye girişlerinde aşırı artışlar, varlık fiyatlarında ani kayıplar, altyapısı zayıf finansal liberalizasyon uygulamaları, yoğun kamu müdahalesi ve krediler üzerinde kontrollerin kaybolması, yanlış döviz kuru rejimleri, muhasebe zayıflıkları ve yasal altyapıda mevcut eksikliklerdir.

Friedman, Schwartz ve Cagan gibi monetaristler tarafından ileri sürülen bu teoriye göre yüksek enflasyon, bankacılık sektöründe paniğe yol açmaktadır. Bu durumda uygulanan sıkı para politikasının ekonomik aktivite üzerindeki etkisi azalmaktadır.²¹

4. Bankacılık Krizinin Yansımaları

Uluslararası finans sisteminde düzenlenmeyen ve kontrol edilmeyen kısa dönem sermaye akışı Asya'da olduğu gibi Avrupa'da ve

²¹ Duman, (2002) s.134-135.

Latin Amerika'da da krizlere yol açabilmektedir. Yoğun sermaye girişiyle oluşan ve krizle sonuçlanan konjonktürün çok büyük sosyal maliyetleri bulunmaktadır.²²

4.1. Krizin Toplum Sağlığına Etkisi

Kapitalist sistemin yapısal özelliği olan krizlerin toplum sağlığı üzerine etkilerini iki ana mekanizma üzerinden tanımlamak olanaklıdır; bunlardan biri, kriz döneminde toplumun büyük kesiminin gelirinin azalması ve yoksullaşması sonucunda yaşanan sağlık düzeyinin olumsuz etkilenmesi, diğeri ise kriz dönemlerinde şekillenen sağlık sisteminin toplum sağlığına olan etkileridir. Gelirde azalma yani yoksullaşma etkisi yüzünden krizlerin neden olduğu sağlık etkileri "doğrudan etkiler", sağlık sistemi üzerine etkileri sonucunda toplum sağlığının etkilenmesi ise "dolaylı etkiler" olarak gruplandırılabilir. Gelirin hem sağlığı hem de sağlık sistemini belirliyor oluşu ekonomik krizler sonucu ortaya çıkan olumsuz sağlık etkileri açıklamaktadır. Bunun yanında toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesine yol açması da krizlerin sağlık üzerine diğer olumsuz etkilerinden biridir.²³

Bankacılık krizleri, işten çıkarmaların etkisiyle gelirin azalması ve buna bağlı aile içinde yaşanan huzursuzluklar toplumun ruh sağlığına etki etmektedir. Ayrıca belirli bir gelir ve refah seviyesinde bulunan çalışanların bundan yoksun kalması ile yaşanan sıkıntılar alkol bağımlılığını ve intihar etme eğilimini de artırmaktadır.

4.2. Yoksulluk

İktisadi krizler, hem yoksul kişileri hem de yoksul olmayanları olumsuz yönde etkilerler ancak gördükleri zararlar orantılı olsa bile, hali hazırda yoksul olanlar ya da yoksulluk sınırında olanlar için, bu krizlerin etkileri daha fazla tahripkardır. Yoksul hane halkı ya da yoksulluk sınırında olanların refah kayıpları nüfusun geri kalanına göre daha fazladır. Yoksul halkın kötü zamanlarda kendilerini güvence altına almaya yetecek tasarruf ya da sigortaya sahip olmasına

²² Adelman, (2000), s.1057.

²³ TTB, (2003) s.4.

olanakları yoktur. Ayrıca, sosyal güvenlik programlarından da çok az istifade etme ya da bu programlardan yararlanma imkanları sınırlıdır.²⁴

Bir iktisadi kriz yoksul halkın ya da yoksulluk sınırındaki halkın yaşam standardını çeşitli yollarla etkiler.²⁵

1. Emek üzerinden elde edilen gelirleri azaltarak reel ücretleri düşürür ve işsizliği artırır.
2. İktisadi faaliyetler azaldığı için emeğe dayalı olarak elde edilmeyen diğer gelirler de azalır ve yoksul halk tarafından üretilen mal ve hizmetlerin fiyatları diğer fiyatlara kıyasla azalabilir.
3. Özellikle aile üyeleri arasında yapılanlar olmak üzere özel transferler ülkenin her yerinde yaşam standardında meydana gelen azalma ile birlikte geriler.
4. Yoksul halkın sahip olduğu yetersiz varlıklar enflasyona maruz kalır veya bu varlıkların fiyatlarında büyük bir azalma meydana gelir.
5. Makroekonomik krizler, yoksulların yoksulluktan kurtulma yeteneklerini zayıflatarak, beşeri, mali ve fiziki sermaye birikimini yavaşlatır.

Makroekonomik çöküntülerle yoksulluğun artması arasında güçlü bir bağlantı vardır. Kriz dönemlerinde birçok kişi geçici bir süre için yoksullaşır ve sosyal göstergeler daha da kötüleşme ya da daha yavaş bir şekilde iyileşme eğilimine girer. Veriler yoksul kişilerin beşeri sermayesinin, özellikle çocukların, daha da kötüleştiğini göstermektedir. Ortaya çıkan zarar, bu çocuklar yetişkinliğe ulaştıklarında yoksulluktan kurtulma yeteneklerini etkileyerek geri döndürülemez bir niteliğe ulaşmaktadır.²⁶

²⁴ Aktan,(2002) s.2.

²⁵ Aktan, (2002) s.2.

²⁶ Aktan, (2002) s.2.

5. Bankacılık Krizleri İle Mücadele

5.1. Bankacılıkta Yaşanan Panik

Finansal panik, Dybvig-Diamond (1983);'un mevduat geri çağırma modelini takiben, finansal panik finansal pazarlarda birçok dengenin oluştuğu bir durumdur. Panik kısa dönem kreditorlerinin borç alanlardan paralarını aniden geri çekmeleri sonucu meydana gelen ters bir dengedir. Genel bir ifadeyle, panik üç koşul sağlandığında oluşur. Kısa dönem borçlar kısa dönem varlıkları aştığında, tek bir serbest piyasa kreditorünün tüm kısa dönem borçları kapatamayacak güçte olmaması ve son alıcıya kredi verenin olmaması durumunda ortaya çıkar. Bu durumda, her kreditor için, diğer kreditorler de borç vermekten kaçınıyorlarsa, parasını geri çekmek mantıklı olmaktadır, diğer kreditorler aynısını yapsalar dahi her kreditor borç vermek için hazırlıklı hale gelmelidirler. Panik geniş ekonomik kayıplarla sonuçlanır (ör. yatırım projelerinin vakitsiz durdurulması, borç alanların likidasyonu, kreditor kapma yarışı gibi).²⁷

Kreditor paniğinin bir sonucu olarak, mevduat geri çekimi ve bağımsız düşük derecelendirme sonucu, Kore, Endonezya ve Tayland kısmi borç sorunları ile uğraşmışlardır. Kore örneğinde, bu borçlanmalar, kısa vadeli borçların Kore hükümeti garantisinde uzun dönem enstrümanlarına çevrilmiş ve acil bir borç geri ödemeleri durdurulmuştur. Bu geri çekme 1998 yılında Kore'nin dış borcunun üçte birine uygulanmıştır. Endonezya örneğinde, borcun bozulması tek taraflı olmuştur ve herhangi bir uzlaşmalı anlaşmayla takip edilmemiştir. Tayland'da ise, tüm geri ödemelerin kapsamı kapalı kalmış ve banka dışı borçluların belirli ödemeleri bu çerçevede düşünölmüştür.²⁸

6. Bankacılık Krizlerinin Ardında Yatan Temel Nedenler

Dünyada yaşanan bankacılık krizlerinin en önemli nedenlerinden biri kamu politikası amaçları için belirli çevrelerin kayrılmasıdır. Bu da sektörde haksız rekabete neden olmaktadır.

²⁷ Radelet and Sachs, (1998) s.5.

²⁸ Radelet and Sachs, (1998) s.13.

Literatürde, yükselen piyasalardaki bankacılık krizlerinin öncü nedenleri dört ana grupta toplanmaktadır.

6.1. Makroekonomik Şoklar

Bankacılığın yapısı, büyük görelî fiyat değışmelerine ve güven kaybına karşı bankaları duyarlı kılmaktadır. Bankaların, borçluların kredi değeriğini başka herhangi bir merciden daha iyi bildikleri kabul edildiğinden kredileri donuktur ve piyasa değeri ile değerilemek güçtür. Bankalar tipik olarak kısa süreli borçlanır, uzun süreli kredi verirler ve düşük sermaye grupları ile çalışırlar. Bu özellik bankacılık sistemini daha kırılgan bir duruma getirmektedir. Bankaların kırılgan yapısından dolayı makroekonomik şoklar 1980'li yıllardan bu yana bankalar üzerinde olumsuz etkilere yol açmıştır. Faiz oranlarındaki ani yükselişler, kısa süreli borçları uzun süreli krediye çeviren bu kurumları cezalandırmıştır. Ekonomik resesyonlar, bankalar üzerinde kuvvetli bir olumsuz etki yaratmıştır. Hem büyüme, hem de enflasyon oranları çoğunlukla büyük ölçüde oynaktır. Büyüme ve enflasyon oranları geniş ölçüde dalgalandığında, kredi riskini değerlendirmek güçtür. Ekonomik büyümenin yavaşlamasından dolayı döviz kuru aşırı değerli bir hale gelmektedir. Döviz kurundaki aşırı değerlendirme, kredi maliyetlerinin artmasına da neden olmaktadır. Bankacılık sektörünün bu şartlar altında sorumluluklarını yerine getirmesi olanaksız hale gelmektedir.²⁹

6.2. Riskli Faaliyetler

Bankacılık faaliyetleri son yıllarda giderek daha riskli hale gelmiştir. Özellikle yasal düzenlemelerin gevşetilmesi önemli bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Türev ürünlerin olağanüstü boyutlarda büyümesi geleceğe ilişkin bir endişe nedenidir. Bu konu özellikle iki açıdan önemlidir: Birincisi, türev araçların büyük ve hızla dalgalanan bir risk kaynağı olması, düzenleyici otoritelerin riskleri kontrol etmesini güçleştirmektedir. İkincisi kredi ikame maliyeti riski sorunudur. İlke olarak bir swap işleminde kredi riski yoktur. Ancak

²⁹ Altıntaş, (2004) s.138-139.

swap işleminde taraflardan birisinin temerrüde düşmesi halinde, temerrüde düşen tarafın teslimi yapamadığı durumlarda diğer tarafın teslim yükümlülüğü yoktur. Bu şekilde diğer taraf, olası ters pazar koşullarında swap sözleşmesini ikame etmek zorunda olması nedeniyle, bir riskle karşılaşabilir. İkame maliyetlerine ilişkin endişe, özellikle büyük bankalar için söz konusudur.

Örneğin 1992 yılında A.B.D' de ikame maliyeti riskinin %90'ı yedi banka üzerinde kalmıştır.³⁰

6.3. Daha Yoğun Rekabet

Rekabet iki cephede artmış bulunmaktadır. Birincisi, bankalar arasında daha yoğun bir rekabet ortaya çıkmıştır. Kartel tipi anlaşmalara artık daha az tolerans gösterilmektedir; gerek faaliyet konuları gerekse coğrafi genişlemeler üzerindeki sınırlamalar gevşetilmiş; aynı zamanda ulusal piyasalar ile uluslararası ve özellikle offshore piyasalar bütünleşmiştir. Mevduat faizleri üzerindeki sınırlamalar, neredeyse tamamen kaldırılmıştır. İkincisi, bankaların mali sektördeki hakim konumları diğer mali kurumların gelişmesi ile birlikte önemli ölçüde değişmiştir. Diğer mali kurumlar karşısında bankaların bilançoları görece olarak küçülürken, bankalar bilanço dışı faaliyetlerini önemli ölçüde genişletmişlerdir.³¹

6.4. Kötü Yönetim

Bankaların faaliyetlerini düzenleyen yasal çerçevedeki uygulamaların sağlıklı olmaması, bankaların daha çok risk altına girmelerine neden olmaktadır. Ayrıca banka yönetimlerindeki yanlış uygulamalar, yasal altyapısı olmayan politikalar hiç kuşkusuz bankacılık sektörünün yapısını bozmaktadır. Bankaların bu tür uygulamaların önüne geçmek için gerekli olan yasal düzenlemelerdeki yetersizlik pek çok durumda sistematik banka krizleri için ortamı hazırlayan faktörler olmuştur.³²

³⁰ Karacan, (1996) s.38.

³¹ Karacan, (1996) s.38-39.

³² Erdoğan, (2002) s.27-31.

Yüksek enflasyon nedeniyle banka sermayelerinin sürekli dejenereasyona uğraması,

- I. Gelişmekte olan ülkelerde yürürlükteki yetersiz yasal çerçeve, muhasebe sistemleri ve açıklık politikaları bir piyasa disiplini oluşturmasını ve bankacılığın etkinliğini zorlaştırması,
- II. Türev piyasa araçlarının kullanımında yapılan yanlışlıklar,
- III. Finansal piyasaların üstlendiği ödünç fon arz edenlerle fon talep edenler arasında bağlantı kurma görevi piyasalardaki ajanların birbirine ilişkin bilgi teminini önemli hale getirmesi,
- IV. Banka bilançolarında biriken riskli krediler, kalitesiz aktif yapısına neden olmakta ve yoğun müşteri riskine yol açması,
- V. Yöneticilere açılan krediler ve kredi sürecindeki sahtekarlık veya kanuna aykırılık, risk yoğunlaşmasının, bankacılık sorunlarının ve bankacılık iflaslarının sürekli bir kaynağı olması,
- VI. Sağlam ve basiretli olmayan kredi açma uygulamalarına izin veren zayıf yönetim ve düzenlemelerin aşırı risk altına girmeyi tetiklemesi,
- VII. Bankaların sistem içindeki sağlamlığının ön koşulunun sermaye yeterliliğinin olması,
- VIII. Mevduat munzam karşılıkları uygulamasındaki yanlış düzenlemeler banka bilançolarındaki riskleri artırması,
- IX. Mevduat sigortası sisteminin son derece önemli olduğu,
- X. Sorunlu bankaların sistemden çıkışına izin verilmemesi, şeklinde sıralanabilir.

Bankacılık sektöründe ortaya çıkan bir kriz toplumun hemen her kesimini etkiler. Tasarruflarının tamamını veya bir kısmını kaybeden mevduat sahipleri ile hisselerini kaybeden banka sahipleri ve hissedarlar bankacılık krizinden doğrudan etkilenen kesimlerin başında gelir. Fon bulmak konusunda bankalara bağlı olanlar yeni fon bulmakta zorlanabilirler ve nihayet banka kurtarma ve geçici kamusallaştırma operasyonları nedeniyle vergi ödeyenler ağır bir

yük altında kalırlar. Bankacılık krizlerinin maliyetinden söz edilince akla ilk olarak krizin kamu maliyesine olan yükü gelir. Ancak bu vergi ödeyenlerden, banka ortaklarına ve mevduat sahiplerine bir servet transferi olarak da yorumlanabilir. Bu tür bir maliyet, bankacılık sistemini yeniden yapılandırma harcamalarını, mevduat sahiplerine yapılan ödemeleri, bankalara verilen sermaye desteği ve aktif yönetimi amacıyla yapılan harcamaları içerir.³³

7. Sonuç

Bankacılık krizlerinde yaşanan sıkıntılardan kurtulmak için yapılması gerekenler kısaca aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- XI. Bankalarda yaşanan olası zararlarda öncelikle sahiplerin/ortakların sermaye ihtiyacının sağlanmasına yönelik önlemlerin alınması ve sorumlulukları aranmalıdır. Bunların yetersiz kalması durumunda kamu desteği bir kereliğine sağlanmalı,
- XII. Bankacılık sektöründe yaşanan sıkıntıların giderilmesine yönelik düzenlemelerin yapılması,
- XIII. Bankaların işlevlerini sağlıklı yapmaları için bankaların sermaye yapılarını güçlendirmelerinin sağlanması,
- XIV. Başta likidite yönetimi olmak üzere risk yönetiminin güçlendirilmesi,
- XV. Gerekli düzenlemelerin zamanında ve etkili bir biçimde alınması sonucunda krizin zamanında ve az maliyetle atlatılması sağlanmış olur,
- XVI. Sermaye hareketlerindeki ani giriş- çıkışların kontrol altına alınması,
- XVII. Bankacılık kesimine yönelik yapılan tüm düzenleme ve kamu desteği sürecinin şeffaf olması için gerekli hassasiyetin gösterilmesi,

³³ Esen, (2005) s.3.

- XVIII. Piyasada şeffaflığın artırılması için gerekli önlemlerin alınması,
- XIX. Özellikle son 25 yılda gelişmekte olan ülkeler ciddi bankacılık krizleriyle karşı karşıya kalmışlardır. Aralarında Endonezya, Malezya, Tayland, Çin, Hong Kong, Arjantin, Meksika gibi ülkeler ön planda olup, krizlerin sebepleri ülkelerin ekonomik ve sosyal yapılarına bağlı olarak farklılık göstermiştir.
- XX. Küreselleşme ve bilgi teknolojisinde yaşanan gelişmeler, finansal sektördeki kontrolsüz ve denetimsiz bir büyüme, krizin ortaya çıkmasındaki en belirleyici etkenlerinden biri olmuştur.
- XXI. Yaşanan kriz birçok bankanın ve finansal kuruluşun iflas etmesine neden olmuştur.

Gelişmekte olan ülkelerdeki bankacılık krizlerinin nedenleri genel olarak incelendiğinde; risk oranının yüksek olduğu bir ekonomik ortam ve istikrarsız ekonomik yapıya bağlı olarak gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye girişleri, ani sermaye çıkışları ve yüksek faiz oranları ülkelerin mali sistemini iflasa sürükleyebilmektedir. Ayrıca, kamu ve sık sık siyasi müdahalelerle karşı karşıya kalan bankacılık sektörü sistem içinde güçsüz düşerek sistemin diğer aktörlerini de olumsuz etkilemiştir.

Kısaca, güçlü bir mali yapıya ve sermaye yeterliliğine sahip bankalar krizde daha az etkilenecektir. Bunun için özellikle, likitide, kur ve faiz riskine duyarlılığı yüksek olan bankacılık sektöründe risk yönetiminin etkinleştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Adelman, Irma. 2000. Editor's Introduction, World Development, Vol. 28, No. 6, pp. 1053-1060.
- Aktan, C. Can. 2002. Global Ekonomik Krizler ve Yoksulluk, Yoksullukla Mücadele Stratejileri. Ankara, Hak-İş Konfederasyonu Yayını.
- Aktan, C.Can ve Şen, Hüseyin. 2002. Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri.Yeni Türkiye Dergisi. 2002/1.
- Altıntaş, Halil. 2004. Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Sayı: 22, Ocak-Haziran,s. 39-61.
- Aydın, Aydan. 2002. İsviçre Bankacılık Sistemi, Kriz, Krizde Yapılanlar ve Kriz Sonrası. TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu. Ocak, s.1-27.
<http://www.tbb.org.tr/turkce/arasfirmalar/ISVEC.doc>, 22.01.2009.
- BDDK. 2002. Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu.(M), Kasım, Ankara, s.1-42.
- Calvo, G. A. ve Vegh C. A. 1992. Currency Substitution in Developing Countries: An Introduction. IMF Working Paper. No: 92/40.
- Calvo, G.A. 1999. On Dollarization. www.bsos.umd.edu/econ/crecprn5.pdf, 23.11.2006.
- De Bandt O. and P. Hartmann. 2000. Systemic Risk: A Survey, European Central Bank. Working Paper Series. Working Paper No: 35.
- Demirgüç-Kunt, A. and Detragiache, E. 1998. Financial Liberalization and Financial Fragility. April, pp.1-49.
- Diamond, Douglas and Phillip Dybvig. 1983. Bank Runs, Liquidity and Deposit Insurance. Journal of Political Economy. Vol. 91, pp. 401-419.
- Diamond, W. And R. G. Rajan. 2001. Banks, Short-Term Debt and Financial Crises. Cornagie-Rochester Conference Series on Public Policy. 54(1), pp. 37-71.
- Duman, Koray. 2002. Finansal Kriz Ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması. Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi. (4), s.132-145.
- Duman, Koray. 2004. Finansal Krizlere Karşı Politika Tercihleri. Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi. (8) 2004, s.38-61.
- Erdoğan, Niyazi. 2002. Dünya ve Türkiye'de Finansal Krizler-Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Uygulamaları Kamu Bankaları Deneyimi. Yaklaşım Yayınları. Haziran, Ankara.

- Esen, Oğuz. 2005. Bankacılık Krizleri. Yeniden Yapılandırma Programları ve Türk Bankacılık Sektörü. Siyasal Dergisi, Yıl:1, Sayı:1, Bahar, s. 1-21.
- Goldstein, Morris. And Philip, Turner. 1996. Banking Crises in Emerging Economies: Origins and Policy Options. BIS Economic Papers. No: 46, Basle, pp. 1-67.
- Hoggarth, Glenn., Reis, Ricardo and Saporta, Victoria. 2002. Cost of Banking System Instability: Some Empirical Evidence. Journal of Banking&Finance 26, pp.825-855.
- IMF. 1998. Financial Crises: Charecteristics and Indicators of Vulnarability. World Economic And Financial Surveys. World Economic Outlook. Financial Crises: Causes and Indicators. May 1998, pp. 1-221.
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/weo0598/index.htm>, 22.01.2009.
- Kaminsky, Graciela L.By, and Reinhard, Carmen M. 1998. Financial Crises in Asia and Latin America: Then and Now. The American Economic Review, 88(2), pp. 444-448.
- Karacan, A. İ. 1996. Bankacılık ve Kriz. Finans Dünyası Yayınları. No:1.
- Kaufman, George. G. 1997. Preventing Banking Crises in The Future Lessons From PastMistakes.Volume II. Number 1, Summer,pp. 55-77.
- Mishkin, F. S. 2001. Financial Policies and The Prevention of Financial Crisis in Emerging Countries. NBER Working Paper No: 8087.
- Parasız, İlker. 2000. Para, Banka ve Finansal Piyasalar. 7. Baskı, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Park, Chui Yung and Wang, Yunjong. 2001. Reform of the International Financial System and Institutions in Light of the Asian Financial Crisis. G-24 Discussion Paper. No.12.
- Radelet, Steven and Sachs, Jeffrey. 1998. The Onset of The East Asian Financial Crises. NBER Working Paper Series. August, pp. 1-79.
- Serdengeçti, Süreyya. 2005.Dolarizasyon / Ters Dolarizasyon. Ekim, Eskişehir.
- TTB. 2003. Türk Tabipleri Birliği Halk Sağlığı Kolu Raporu. 2001 Ekonomik Krizinin Toplum Sağlığı Üzerine Etkileri. Mart, Ankara, s. 1 -14.
- Varlık, Cemil. 2006. Gelişmekte Olan Ülkelerde Sermaye Akımlarındaki Ani Durmalar ve Makroekonomik Etkiler. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi. Bahar, Cilt:3, Yıl:2, Sayı:1, 3, s. 76 -116.
- Zavala, Gallardo Jorge. 1999. Understanding Financial Crises: A Nontechnical Approach. Weatherhead Center for International Affairs. May, pp. 1-207.